

Tıp eğitimi müfredatında “insan bilimleri”

Dr. Ahmet Murt

2010 yılında İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 2009-2013 yılları arasında faaliyet gösteren Avrupa Birliği destekli MEDINE akademik işbirliği projesinde yönetim kurulu üyesi olarak görev yaptı. Tıp Eğitimi yüksek lisansını Edinburgh Üniversitesi'nde yaptı. İç Hastalıkları uzmanlık eğitimi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde tamamladı. 2014-2016 yılları arasında 2 dönem Dünya Genç Hekimler Birliği başkanlığı da yapan Dr. Murt, mezuniyet öncesi ve sonrası tıp eğitimi ile sağlık hizmeti sunumu ve politikaları arasındaki ilişkiler üzerine çalışmalar yürütmektedir.

Prof. Dr. Recep Öztürk

1962 yılında İkizdere'de (Rize) doğdu. Tulumpınar Köyü Mehmet Akif İlkokulu, İkizdere Ortaokulu, Rize Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden mezun oldu (1984). Enfeksiyon hastalıkları ve klinik mikrobiyoloji uzmanlığını tamamladığı Cerrahpaşa Tıp Fakültesinde 1994'te doçent, 2000'de profesör oldu. Uzun yıllar Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi olarak görev yaptığı Cerrahpaşa'dan geçtiğimiz aylarda emekli oldu. 2009-2013'de YÖK Üyesi, 2011-2015'de Tıpta Uzmanlık Kurulu Üyesi, 2005-2016'da Adli Tıp Kurumu 3. Kurul Üyesi olarak görev yapan Öztürk, Sağlık Bakanlığı Hastane Enfeksiyonları Bilimsel Danışma Kurulu üyesidir. Öncelikli uğraş alanları hastane enfeksiyonları, HIV enfeksiyonu, enfeksiyöz ishaller, enfeksiyon hastalıkları laboratuvar tanısı, yükseköğretimde ve sağlıkta kalitedir.

Evrensel kabul görmüş net bir tanımı olmasa da tıpta insan bilimleri; beşeri bilimleri (edebiyat, felsefe, etik, tarih, din vb.), sosyal bilimleri (antropoloji, psikoloji, sosyoloji, sağlık coğrafyası) ve bazı sanat dalları (müzik, tiyatro, film, görsel sanatlar) ile bunların hem pratikte hem de eğitim süreçlerinde uygulanmasını içeren kimi zaman çok disiplinli, kimi zaman ise disiplinler arası bir uygulama alanı olarak kabul edilebilir. Sağlığın farklı alanlarına ve en önemlisi de eğitim süreçlerine tıpta insan bilimlerinin ne şekilde dâhil edilebileceği halen tartışılmakta olan konular arasındadır. Tıp eğitimi açısından bakıldığında, eğitim ile nihai amaç “iyi doktor” yetiştirmektir. İyi doktor yeterli bilgi ve becerilere sahip olmasının yanında doğru kararları da verebilme özelliğini taşımalıdır. Bu kararları, sahip olduğu bilgilerin kanıt düzeyleri ile beraber etik değerleri, yorumlama becerileri ve iç görüleri etkileyecektir. Öte yandan iyi doktor hastasının değer yargılarına da hassasiyet gösterebilmeli ve vereceği kararlarda kendi yorumları ile hastanın değerleri arasındaki kesişim kümelerini oluşturabilmelidir. Tıbbın teknik özellikleri insanlara özgü manevi değerlerle bütünleştirilmelidir. Bu sayede bilimsel

bilgiler, insanlara daha faydalı olarak kullanılabilirler.

Yorumlama becerilerinin gelişmesi ve değer yargılarının oluşturulmasında insan bilimlerinin tıp uygulamalarına ve eğitim süreçlerine katkıları olacaktır. Örneğin edebiyat eserleri, farklı karakterleri ve olayları öğrencilerin zihinsel gelişim süreçlerine dâhil ederek hastalara bakış açılarını derinleştirebilirler. Depresif bir karakteri işleyen bir edebi eser, bu karaktere yazarın hayal dünyasının yansımaları da dâhil olduğundan kimi zaman gerçek hastalardan daha fazlasını öğrencilere anlatabilir. Felsefenin farklı argümanları ve ikilemleri analiz etme özellikleri, doktorların karar verme algoritmalarına katkı sunabilir. Tarih ve din gibi beşeri bilimler, bölgeler arası farklılıkların veya ortak özelliklerin anlaşılmasını ve tedavi yaklaşımlarının bunlara göre şekillendirilmesini sağlayabilir. Tiyatro, sözlü anlatım becerilerinin gelişmesine yardımcı olabilirken; resim sayesinde hem eğitim araçları geliştirilebilir hem de hastalara bilgilendirici şekiller oluşturabilir.

Tıpta insan bilimleri dediğimizde, yukarıda saydığımız sosyal bilim ve edebiyat dallarına özgü içerik, yöntem ve kavramlar kullanılarak hastalıkların, ağrının, acının,

iyileşmenin ve tedavi süreçlerinin öğrenciler tarafından anlaşılmasını sağlayacak çok disiplinli bir yaklaşımı düşünmemiz gerekir. Öğrenciler bu sayede mesleğin özünü ve insanla olan ilişkisini daha iyi kavrayabileceklerdir. Hasta ve hekim arasındaki ilişkinin insani boyutu, bu alandaki disiplinler arası yaklaşım sayesinde çözümlenebilir. Bu boyut, iletişim ve empati becerileri ile birlikte insanın manevi boyutunu anlamayı da gerektirir. Bu amaç ekseninde oluşturulmuş insan bilimleri uygulamaları öğrencilerimizin gelişimine katkı sunacaktır.

Hastalık ve iyi halde olma durumları ile acı çekme ve iyileşme kavramlarını öğrencilerin (ve hekimlerin) anlamasını sağlayarak davranış özelliklerinin insanın değerler kümesine uygun olacak şekilde değiştirilmesini hedefleyen tıpta insan bilimleri, bu sayede sağlık hizmetlerinde de insanın öz değerlerine ilişkin yeni açılımlar yapılabilmesini mümkün kılar. Aristoteles terimleriyle tıpta insan bilimleri; sağlık veya hastalıkla ilgili duyguların derinlemesine anlaşılmasını sağlama (sophia) yoluyla hekimlerin yargı ve kararlarını şekillendirerek (phrones) sağlık hizmeti sunumunun (praxis) gelişmesini sağlayacaktır.

Tıpta insan bilimleri, öğrencilerin gelişimine önemli katkılar sunabilecek olsa da tıp eğitimine resmi olarak dâhil edilmesinin ne kadar mümkün olabileceği, dahil edilse hangi eğitim yöntemlerinin kullanılabilceği konusunda net bir sonuca ulaşılmamıştır.

Bununla birlikte son 30 yıldır, hem Amerika'da hem de Avrupa'da tıpta insan bilimlerinin müfredatlara eklenmesi yönünde bir eğilim olduğundan söz etmek gerekir. Dünyanın değişik ülkelerinde tıpta insan bilimlerinin tıp eğitim müfredatına eklenmesinin, eğitimdeki faydası ve etkisi konusunda tartışmalar ise devam etmektedir. Tıpta insan bilimlerinin müfredatlara eklenmesinin, tıbbın özellikle sanatsal yönünün geliştirilip güçlenmesine imkân vereceği düşünülmektedir. Ağırlıklı görüş bu derslerin programlarda yer almasının yararlı olduğu yönünde olmakla birlikte, dikkatli yapılandırılmadığında bu faydanın elde edilemeyeceği öne sürülmektedir.

Dünyanın değişik ülkelerinde tıp fakültesi eğitim müfredatlarında tıpta insan bilimleri eğitime yer verilmektedir. 2007 yılında yapılan bir araştırmada dünyada 88 tıp fakültesinde bu derslerin programda yer aldığı saptanmıştır ve bu sayı

giderek artmaktadır. ABD (2011'de 133 tıp okulunun 69'unda tıpta insan bilimleri eğitimi mevcuttu), Kanada, İngiltere, Almanya, İtalya, İsviçre, İsveç, Norveç, Hırvatistan, Yunanistan, Hindistan, Kore, Suudi Arabistan, Sudan, İsrail, Avustralya, Yeni Zelanda, Nepal, Tayvan bu eğitime yer veren ülkeler arasındadır.

Ülkemizde saptayabildiğimiz kadarıyla 8 tıp fakültesinde (Hacettepe, Ankara, Gazi, İstanbul, Marmara, Pamukkale, Çukurova, Uludağ, Ondokuz Mayıs) Tıpta İnsan Bilimleri başlığı altına dahil edilebilecek ders ve uygulamalara yer verilmektedir. Bu derslerin içeriği, verildiği dönem ve verilme şekli, zorunlu veya seçmeli olması durumu, fakülteler arasında değişmektedir. Genelde uygulamalı olan tıpta insan bilimleri içeriği; resmi müfredatın bir bileşeni olabileceği gibi müfredat dışı faaliyetler olarak da planlanabilir.

Tıp eğitiminde resmi müfredatlar, yeni akımların da etkisiyle her geçen gün daha kapsamlı olarak oluşturulmaya çalışılmaktadır. Doktorlara mesleklerinin kazandırılması eskiden olduğu gibi "usta"dan öğrenilen "çırak"lık olarak değil, bilişsel süreçlerden geçilen bir öğrencilik olarak planlanmaktadır. Bu

Esasen tıpta insan bilimleri, tam olarak bu yazıda belirtildiği gibi olmasa da yıllardır tıp fakülteleri müfredatlarında yer almaktadır. Bazı örnekler; davranış bilimleri, tarih ve Türk Dili dersleridir. Yeni müfredat bileşenleri tanımlanmadan önce bu derslerden tıp uygulamalarına yönelik olarak nasıl faydalanılabileceği gözden geçirilmelidir.

Çıktı temelli müfredatların oluşturulması sürecinde; profesyonellik, empati ve iletişim becerileri, öğrencilere kazandırılması gereken yeterlikler arasında gösterilmektedir. Tıpta insan bilimleri uygulamalarının bu alanlarda öğrencilere önemli katkıları olacaktır. Tıp biliminde sıkça karşılaşılan stres ve belirsizlik ortamıyla beraber çalışılanlara ve hastalara değer verilmesinin gerekliliği, insan bilimlerinin katkı sunabileceği alanlar olarak görülebilir.

nedenle müfredatın nasıl yapılandırıldığı da önem kazanmıştır. Burada vurgulanması gereken bir husus da; her şeyin müfredata dâhil edilmeye çalışılması, her zaman en doğru yaklaşım olmayabilir. Tıpta insan bilimlerini öğrencilerin eğitim süreçlerine dâhil etmenin faydalı olabileceği düşüncesinden hareketle, tıp fakültelerinin bu amaçla izleyebileceği yolları analiz etmeye çalışalım:

1. Zorunlu Dersler:

En sık olarak edebiyat, felsefe ve tarihin tıp eğitimi müfredatlarında kendilerine yer buldukları söylenebilir. Birçok fakültede, didaktik dersler yerine uygulamalı olarak yapılmaktadırlar. Genelde öğrencilerin dış sınavlarla ve klinik rotasyonlarla meşgul olmadığı ilk 2-3 seneki müfredatlarda bulunmaktadırlar. Diğer yılları içeren düzenlemeler de mevcuttur. Derslerin ne şekilde yapılandırıldığı, azami verimin alınabilmesi için oldukça önemlidir. Önceden de değindiğimiz gibi, bu derslerle amaç doktorların yorumlama ve karar verebilme becerilerinin geliştirilerek hastalarına daha iyi hizmet vermelerinin sağlanmasıdır. Ders verecek öğretim üyelerinin öğrenim hedeflerinin farkında olmaları sağlanmalı ve uygulamalar bu yönde geliştirilmelidir. Tıp eğitiminin te-

mellerinde öğretilenin değerlendirilmesi (öğrenim hedefi - öğretme metodu - ölçme & değerlendirme uyumu) esas iken, Tıpta İnsan Bilimleri ders ve uygulamalarının değerlendirilmesine ilişkin objektif kriterler belirleyebilmek zor olacaktır. Bir diğer sorunlu nokta da; bu derslerdeki öğrenim hedeflerinin çoğu kez bir yarıyıl hatta bir yılsonunda dahi net olarak ölçülemeyecek olmasıdır. Bu derslerin öğrenciye kattıkları belki de bir hekim olarak görev yapmaya başlamasından sonra anlaşılabilir. Zorunlu ders uygulamalarına bir diğer eleştiri ise; tıpta insan bilimlerinin öğrencilere faydalı olabileceği ancak tıp fakültelerinin vazgeçilmezlerinden olmadığıdır. Öte yandan, yeni bir müfredat bileşeninin başarılı olabilmesi için öğrencilerce sevilmesi ve sahiplenilmesi de önemlidir. Zorunlu dersler bu yönden de belirli bir riski barındırmaktadır.

2. Seçmeli Dersler:

Tıpta insan bilimlerini direkt olarak temel veya klinik bilimler çatısı altında kapsamayacağımızdan resmi müfredatta yer verilebilmesi de zor olabilir. Bu alanın esas eğitim müfredatı içerisinde ilgili öğrencilerin kendilerini geliştirebilecekleri seçmeli uygulamalar olarak planlanması düşünülebilir. Bu sayede, uygulamalar

daha geniş bir yelpazeye sahip olacaktır. Tabii, ders ve uygulamalarda görev alacak öğretim üyelerinin belirlenmesi de bir diğer sorunu oluşturacaktır. Uygulamaların kapsamı düşünüldüğünde sağlık alanından köken almayan birçok öğretim üyesine ihtiyaç duyulabilir ki; bu öğretim üyeleri ile öğrencilerin uyum sağlayabilecekleri bir ortamın oluşturulabilmesi gerekir. Bu nedenlerle, uygulamaların konuyla ilgilenen öğrenciler tarafından takip edilmesini sağlamak daha akılcı bir yaklaşım olabilir. Klinik tecrübesi derin olan öğretim üyelerinin, tecrübelerini insan bilimleri perspektifinden öğrencilere aktardığı etkileşimli tartışmalar öğrenciler tarafından ilgi ile takip edilen toplantılara dönüşebilir. Çünkü öğrenciler bir dersi veya uygulamayı takip ederken, klinik uygulamalarda kendilerine ne kadar faydalı olabileceği konusunda soru işaretleri taşırlar. Tıpta insan bilimleri uygulamalarının verimli olması isteniyorsa, bu alanda klinik dallarda kendini kanıtlamış ve öğrenciler üzerine etkili öğretim üyelerinin öncü olması gerekir. Bu nedenle, öğretim üyelerinin bu alanların yaklaşımlarını yakalayabilmesini sağlayacak mezuniyet sonrası ve sürekli tıp eğitimi toplantıları üniversiteler tarafından organize edilmelidir.

3. Öğrenme Modülleri

Zorunlu da olsa, seçmeli de olsa tıpta insan bilimleri dersleri ve uygulamalarının hangi sınıfta olabileceği konusu da tartışmalıdır. Birçok sosyal bileşen gibi bu alan da 1.sınıfa dâhil edilse, öğrencilerin henüz hasta deneyimleri olmadığından, uygulamalar içi boş kalan genel kavram paylaşımından öteye gidemeyecektir. Hatta didaktik dersler gibi esas hedefleri ile uyuşmayacak bir formata bile bürünebilir. 2. ve 3. sınıftaki yoğun temel bilim dersleri arasında kaybolabilecek bu uygulamalar, 4. ve 5. sınıfta ise klinik rotasyonlara ağırlık veren öğrenciler için daha az önem verilme riskini taşımakla birlikte 6. sınıfta neredeyse hiç ilgi görmeyecektir. Yani bu derslerin öğrenci gözünde olması gereken en uygun sene yok gibi görünmektedir. Bu nedenle herhangi bir sınıfa sıkıştırılmamış öğrenme modülleri gündeme gelebilir. Öğrenme modülleri, genelde bir yarıyıldan daha kısa sürelidir ve öğrenme hedeflerine özgü yapılandırılmış uygulamalardan oluşur. Bazen, farklı yıllara yayılmış öğrenme modülleri birbirini tamamlar nitelikte olabilir. Ayrıca, özellikle seçmeli özellikteki öğrenme modüllerinin öğrencilerin kendileri tarafından şekillendirilmesine izin verilebilir. Bu modüllerin birer bileşeni olarak, öğrencilere nitel araştırma yöntemlerine ilişkin beceriler kazandırılabilir. Modüller öğrencilerin katılımını azami seviyeye çekme hedefini taşımaktadır.

4. Projeler/Ödevler:

Müfredatta direkt ders veya uygulama saati olarak yer almasa da, tıpta insan bilimleri kavramları bazı ödevler veya projelerle öğrencilere aktarılabilir. Örnek olarak "Farklı insanlar, aynı hastalığı nasıl farklı hissederler?" veya "Doktorların, yaşadıkları topluma yönelik sorumlulukları nelerdir?" gibi konu başlıklarında öğrencilerden yazacakları kompozisyon ve denemeler tartışılabilir. Yine öğrencilerden bir konuya (örneğin yaşam sonu - terminal dönem hastalar) farklı din ve felsefelerin nasıl yaklaştığı ve bu yaklaşımların hastaları nasıl etkilediği konusunda araştırma yapmaları istenebilir. Tarihteki olayların tıbbın gelişimine etkisi, hastalıkların farklı toplumlarda görülme sıklıklarının değişmesine neden olan insan faktörleri farklı birer ödevin konusu olabilirler. Öğrencilerden, herhangi bir hastalığı topluma daha kolay anlatabilecek görseller çizmeleri istenebilir. Bir hastalığın seyri için tiyatral bir anlatımla sunulması, bir grup öğrenci tarafından proje olarak oluşturulabilir. Bu ödev veya projeler, öğrencilere herhangi bir yarıyıl veya dönem için verilebilir. Bunlar verilirken not ile derecelendirmek yerine, öğrencilerin birikim ve yorumlarını olabildiğince derinlemesine kullanmalarını amaçlanmalıdır. Öğrencilere verilen ödev ve projelerin yılsonunda sunulduğu bir sosyal ortam, öğrenciler arasındaki paylaşımları da artırarak öğrenim hedeflerine daha kolay ulaşılmalarını sağlayacaktır. Müfredat dışı bir etkinlik olarak değerlendirilebilecek bu uygulamalar, verimli bir başlangıç noktası teşkil edebilir.

Esasen tıpta insan bilimleri, tam olarak bu yazıda belirtildiği gibi olmasa da yıllardır tıp fakülteleri müfredatlarında yer almaktadır. Bazı örnekler; davranış bilimleri, tarih ve Türk Dili dersleridir. Belki de yeni müfredat bileşenleri tanımlamadan önce bu derslerden tıp uygulamalarına yönelik olarak nasıl faydalanabileceğimizi tekrar gözden geçirebiliriz. Bu derslerin öğrenim hedefleri tekrar analiz edilerek derslerin yapılandırılmasında tıp fakültesi eğitim komisyonları, farklı fakültelerden gelen öğretim üyelerine derslerden beklentilerini iletebilirler.

Çıktı temelli müfredatların oluşturulması sürecinde; profesyonellik, empati ve iletişim becerileri, öğrencilere kazandırılması gereken yeterlikler arasında gösterilmektedir. Tıpta insan bilimleri uygulamalarının bu alanlarda öğrencilere önemli katkıları olacaktır. Tıp biliminde sıkça karşılaşılan stres ve belirsizlik ortamıyla beraber çalışılanlara ve hastalara değer verilmesinin gerekliliği, insan bilimlerinin katkı sunabileceği alanlar olarak görülebilir. Tıp fakültelerimiz, kendilerine özgün yapıları ve üniversitelerinin sosyal bilimlerdeki

güçlü yanlarını değerlendirerek öncü uygulamalara imza atabilirler.

Kaynaklar

Ahmet AM. *Introducing Medical Humanities in Curricula of Our Medical*

Schools, Sudanese Journal of Public Health, 2011; 6:68-9. <http://www.sjph.net.sd/files/Vol6N2/Brief%20Communications2.pdf>

Downie RS, Macnaughton J. *Should Medical Students Read Plato? Medical Journal of Australia 1999;170:125-7.*

Evans HM, Macnaughton J. *Should Medical Humanities Be A Multidisciplinary*

Or An Interdisciplinary Study? Med Humanities. 2004; 30:1-4.

Evans HM. *Affirming the Existential Within Medicine: Medical Humanities, Governance, and Imaginative Understanding. J Med Humanit. 2008;29:55-59*

Gillon R. *Imagination, Literature, Medical Ethics and Medical Practice. Journal of Medical Ethics 1997;23:3-4.*

Lam M, Lechner B, Chow R, et.al. *A Review of Medical Humanities Curriculum*

In Medical Schools. J Pain Manage 2015;84:289-97 <https://www.researchgate.net/publication/291355364>

Macnaughton J. *The Humanities in Medical Education: Context, Outcomes and Structures. J Med Ethics: Medical Humanities 2000;26:23-30*

Majumder AA. *Should Medical Humanities Be A Part of the Undergraduate Medical Curriculum? South East Asia Journal Of Public Health, 68-9.*

Misch DA. *Evaluating Physicians Professionalism and Humanism: The Case for Humanism "Connosseurs." Acad Med. 2002; 77:489 - 495.*

Ousager J, Johannessen H. *Humanities In Undergraduate Medical Education: A Literature Review. Acad Med. 2010; 85:988-98.*

Shapiro J. ve Ark. *Medical Humanities and Their Discontents: Definitions, Critiques, and Implications. Acad Med. 2009; 84:192-198*

Supe A. *Medical Humanities In The Undergraduate Medical Curriculum. Indian Journal of Medical Ethics. 2012;IX:263-5. <https://www.researchgate.net/publication/232705218>*

Wachtler C, Lundin S, Troen M. *Humanities for Medical Students? A Qualitative Study of A Medical Humanities Curriculum In A Medical School Program. BMC Med Educ. 2006; 6:16.*